

1. A szociológia, mint tudomány

Társadalom: Emberek csoportja. Közös identitással rendelkező (pl. nyelv, öltözködés). Földrajzilag elkülönült emberek csoportja. Egy adott politikai uralomnak (az államnak) alávetett nép. Társadalmi helyzet befolyásolja, h milyen lakásban lakik, iskolai végzettség.

Szociológia: A társadalom megismeréséről szóló tudomány. A társadalmi élet törvényszerűségeit kutatja. Tudás, tapasztalat által is lehet vizsgálni: művészi. Sokféleképpen ismerhetjük meg a világot. A szociológiai megismerés tudományos megismerés. Azért tudományos, mert a gyakorlatot összeveti az elmélettel (tapasztalat, gondolat). Tudásunk döntő hányada tapasztalaton alapszik. Kutat, vizsgálódik, összevet, ettől tudományos. Az érdekli, hogy a különböző társadalmak hogyan működnek, változnak.

Szociológia emberképe: Mit gondolom a társadalom az emberről.

Homo sociologicus: Norma és érték vezérelt ember. A normák háttérében értékek állnak.

A szociológia abban különbözik, hogy a társadalmi jelenségek szinte mindegyikével foglalkozik. Az ember közgazdaságtani emberképe mindig racionálisan dönt, cselekszik, törekszik a haszna maximalizálására. A szemléletmódja onnan indul ki, hogy pl. hova születünk. Meghatározza, hogy milyen lesz az életünk (roma: 8 gyerek ↔ II. ker: egyke gyerek).

Föld központú világgép (geocentrikus) → paradigmaváltás

Nap központú világgép (heliocentrikus)

Pl egy válás, egy paradigmaváltás.

A szociológia a 19. sz.-ban alakult ki.

Klasszikusai: (a 3 legnagyobb gondolkodói a 19. sz-nak)

1. Karl Marx: filozófus, ideológus, szociológus, baloldali szociológus
2. Max Weber: szociológus
3. Emil Durkheim

Mai szociológus:

1. Andorka Rudolf
2. Hankis Elemér
3. Ferge Zsuzsa
4. Kolosi Tamás
5. Kapitány Ágnes

Nincs olyan, hogy 1 igazság van, többféle lehet.

2. Egyenlőtlenség, szegénység

Az emberek között vannak eltérések. **Andorka** szerint 2 típusa van. Vannak köztünk egyenlőtlenségek és különbségek. Szegények és gazdagok.

Különbségek: Vízszintes vonal mellett írhatók le. Biológiai, fizikai különbségek, jellegek. Pl. szem szín, hajszín, férfi, nő

Egyenlőtlenségek: Vannak szegények, gazdagok, elégedettek, elégedetlenek. Függőleges vonal mellett írható le. Társadalmi közmegegyezés alapján alakultak ki. Pl. szegény, gazdag, a férfiak fizetése nagyobb, dominánsabbak

Dimenziói:

1. Kulturális egyenlőtlenség (iskolai végzettség)
2. Jövedelmi-vagyoni szegény-gazdag)
3. Foglalkozási státusz
4. Lakóhelyi környezet (ház jellege)
5. Hatalom dimenziója (befolyásos vagy saját sorsát nem tudja irányítani)
6. Nemi, faji, etnikai, életkori egyenlőtlenségek

A különbség egyenlőtlenséggé képes válni a mai társadalomban.

Etnicitás: Az ember kulturális sajátossága. Azonos gyökerek, hiedelmek, hagyományok, nyelvek. Akikkel ezek azonosak, azokkal vagyunk azonos etnikumban. Minden ember tartozik valamely etnikumba. A másság nem azt jelenti, h pl homokos.

Kisebbség és többség is többféleképpen értelmezhető. Lehet matematikai statisztika vagy zenei stílus alapján. A másság eltérést jelent, pl. zenei kultúra.

Sztereotípiá: Tapasztalatok alapján beidegződés. (pl. barátról megmondjuk, hogy az illető milyen, vagy a nőknek virágot adnak, mert annak minden nő örül)

Előítélet: Ítéletet alkotunk arról a személyről vagy csoportról, aki a gondolatainkban van (pl a női vezetők)

Diszkrimináció: Tettekben van. Általában hátrányos helyzetbe hoz. Valamilyen csoporthoz tartoznak (pl. faji eredetű). Rasszhoz tartozás (fajhoz, népcsoporthoz tartozás). Fasizmus → faji alapon való megkülönböztetés. Rasszizmus → faji jellegű, néphez kötődik (legbrutálisabb példája a náciizmus)

Szociális típusú (vagyoni) egyenlőtlenség: Vannak szegények és gazdagok

Szegénység: A család vagy egyén nélkülözik

Abszolút szegénység: A mindennapi lét fenntartásához szükséges javak megszerzése gondot okoz. Pl. éhezés, lakni tudás, rezsifizetés, öltözködés, higiénia → a létminimum alatt élnek

Relatív szegénység (viszonylagos): Nem időben, térben viszonyítunk. Egy adott társadalomban vizsgáljuk. A társadalmi többségéhez képest szegény. Az elérhető javakat nem birtokolhatja a többséghez képest.

Szükséglet: Az alapvető szükséglet történelmi korokon átívelő, állandó. A jólét a társadalmak diktátumai. Reklámokon keresztül diktál. Sugallják, hogy vedd meg, mert ha nem, azzal kevesebb vagy. Erőteljesen diktál. A szükséglet kielégítés módja változhat.

Objektív szegénység: A társadalom értékítélete alapján kimondott, definiált.

Szubjektív: Én gondolom. Pl. hogy hülye valaki. Foglalkozási ágra is mondhatják, pl. az orvosok mondják magukra, hogy szegények, vagy akik nem ismerik el, hogy szegények (hajléktalan).

Társadalmi csoportok, melyek ki vannak téve a szegénységnek:

1. Iskolázottság (alacsony vagy elavult iskolai végzettségűek)
2. Elmaradott kistérségek lakói (nem a falusiak)
3. Munkanélküliek (tartósan munkanélküliek)
4. Nagy családok gyermekei → nagyobb esély a szegénységre
5. Nyugdíjasok bizonyos csoportja (egyedülélők)

Depriváció: Valamitől való megfosztás. Modernkori szegénység. Sokféle van. Nem csak a szegénység, hanem pl. a szeretettől való megfosztás. Kirekesztettség. Ha nincs meg a családban az értékválasztás, megfoszthatják a gyereket a tanulástól.

Hátrányos helyzet: Relatív lemaradás. Nem csak jövedelmi, hanem egyéb hátrány is.

Halmozottan hátrányos helyzet: Amikor a hátrányok vonzzák egymást. Pl. rokkantak → rosszabb munkahely → rosszabb fizetés

Elszegényesedés: Egy folyamat. A szegényekről, hátrányos helyzetben lévőről való gondoskodás az állam feladata (támogatások, segélyek).

Szegénység által nélkülözni kényszerül: Tanulási lehetőségtől, munkától, nyaralástól, szeretettől, beleszólás lehetőségétől, anyagi lehetőségektől, kulturális javaktól megfosztott.

3. Város, falu

Város: Nagy lélekszámú települések.

Fajtái:

1. Kisváros: 5-20 e lélekszámú települések
2. Középváros: 20-100 e lélekszámú települések
3. Nagyvárosok: 100-1000 e fő
4. Megapolisz: 1000 e fő felett

Városnak nevezzük azt a települést, amelynek városi államigazgatási rangjuk van. A városok urbanizált települések.

Urbanizáció: Városodás, fejlett infrastruktúra

Infrastruktúra: Csatorna, úthálózat, telefonhálózat, vezetékesgáz, egészségügyi szolgáltatások teljes körűek, fejlett kereskedelmi hálózat.

Városodás: Arányát tekintve egyre többen élnek városban. Faluból beköltöznek a városba. A falvakat városokká nyilvánítják → városodás. A település városias jellege emelkedik. Pl. utak burkolata, emeletes házak építése

Város: A környezete számára központul szolgál. Az agglomeráció (környező kistelepülések) központja. A falusiak több kból is ingáznak a városokba (tanulás, munka, egészségügyi ellátás, ügyintézés, vásárlás). A városban lakók kapcsolatai heterogének, sokszínűek. Több témáról beszélnek. A kommunikáció sokszínű.

Szuburbanizáció: (Szub: valami alatt). Zöld övezet a város szélén. Az odaköltözés folyamata a szuburbanizációnak (kertes terület). A módosabbak költöznek oda.

Szlömösödés, slummosodás: Egy városrész fizikai állapotának a lerombolása. A belvárosban szokott lenni szlömösödés (nagy forgalom, randalírozás), illetve a lakótelepeken, panel házakban (az épületgépészeti technológia beépül → vízvezeték, stb..).

Szegregáció: Elkülönülés, elkülönítés. Van települési szegregáció. A cigány népesség szegregált körülmények között él. Mindenhol vannak ilyenek. A szegregáció lehet kényszerű is. Az emberek általában szeretnek olyan helyen lakni, ahol hasonlóak vannak, de valamikor kényszerítik. Spontán oda költözök, ahová a szomszéd. A jómódúak is szegregálódnak, illetve a szegények is → nyomornegyedek. A különböző társadalmi rétegek, etnikai csoportok lakóhelye sokszor elkülönül (ár, jövedelmi viszonyok).

Invázió: A szociológiában az a jelenség, amikor egy településrész, városi kerületbe a korábbi népességtől eltérő népesség költzik be, és amikor a korábban szűkös tevékenységek mellé újabb tevékenységfajták települnek.

Szukcesszió: Amikor egyrészt az invázió, másrészt a korábbi lakosság és tevékenységek kiköltözése következtében a településrész lakosságának és gazdasági tevékenységeinek összetétele megváltozik, kicserélődik.

Fiktáció: A lakások lakói kicserélődnek, a lakásokba egyre szegényebb rétegek költöznek, míg a korábbiak jobb minőségű lakásokba költöznek.

Települési lejtő: 2 irányba lejthetnek: nyugati és a centrum irányába.

Falu: Az ott lakók igényeit csak korlátozott szolgáltatásokkal tudják kielégíteni. Zárt, befelé forduló közösségekké szerveződnek. A differenciáltság alacsonyabb foka jellemzi a lakókat.

Jellemzői:

- a társadalmi kapcsolatok szorosabbak
- hagyományosabb gondolkodás
- biztonságosabb, nyugodtabb életmód
- alacsonyabb infrastruktúra
- kevesebb munkahely
- nincs szakorosi ellátás
- kevés kulturális lehetőség
- egészségesebb környezet
- gyorsabb információáramlás

Tanya: A falvak és városok zárt beépítésű részén kívül fekvő, egyedülálló vagy csak kevés lakóépületből álló településeket és a hozzájuk tartozó gazdasági épületek, amelyeknek lakói mezőgazdasági termeléssel foglalkoztak.

Különbség a városok és a falvak között:

Kapcsolatot tartanak egymás között. A falunak a közösség a szinonimája, megfelelője. A város a társadalom, ahol az emberek az intézményekkel tartanak kapcsolatot. Pl. faluban a gyerek őrzésére megkérhetem a szomszédot, városban intézmény van erre.

Különbség a városok és falvak között életmód tekintetében:

Falu → közösség jellegű

Város → társadalom jellegű

4. Társadalmi mobilitás

Társadalmi mobilitás: Az egyének, családok társadalmi helyzetének megváltozása. Átrétegződés, pl. parasztból munkás lesz. Foglalkozási mobilitás. A társadalmi helyzetet meghatározhatjuk a jövedelem, az iskolai végzettség, lakóhely presztizs közötti mozgást is mobilitásnak tekintjük. Társadalmi mobilitásnál elsősorban a foglalkozási státuszt vizsgáljuk.

- **Generációk közötti:** Generációs mobilitás. Valakinek a szülőkhöz képest változott-e a foglalkozási státusza. Elsősorban az apa foglalkozásához viszonyítunk.
- **Generáción belüli:** Integrációs mobilitás. Változik-e kiindulópontból képest a foglalkozási státusz.
- **Házassági mobilitás:** Házassága révén változik meg a foglalkozási státusza (benősül valahova). Magasabb státuszú férfi veszi el a nőt.

Azt, hogy mit tekintünk társadalmi mobilitásnak, összefügg azzal, hogy hány társadalmi helyzetet különböztetünk meg, és hogyan definiáljuk a társadalmi kategóriákat. A magyar társadalmi mobilitást 4 dimenzióban lehet vizsgálni. (foglalkozás, műveltség, anyagi helyzet, lakóhely)

Mobilitás irányai:

- **Horizontális:** Vízszintes. Úgy változik meg a foglalkozási státusza, hogy érdemben azonos marad. Pl. kőművesből asztalos, sofőrből autószerelő
- **Vertikális:** Függőleges. Felfelé vagy lefelé történő mozgás. Másik foglalkozási státusza lesz. Pl. előléptetés, elbocsátás
- **Strukturális:** Szerkezeti. Demográfiai viszonyok úgy változnak, hogy csaknem kényszerű.
- **Arkuláris:** Önmaga dönt, hogy változtat a foglalkozási státusza.

Nyitott társadalom: Minél kevesebb az eltérés a különböző rétegekből származók mobilitási esélyei, arányszámai között. Sok a mobilok száma. A társadalmi mobilitásban részt vettek. Ha mindenkinek van esélye arra, hogy mobil legyenek. Ha korlátozzák a társadalmat, nem nyitott.

Zárt társadalom: Nincs mobilitás. Pl. indiai kasztrendszer.

Némiképp növekedett a mobilitás a rendszerváltás óta.

Vándorlás: Migráció. A diszidens szónak a megfelelője. A település határ átlépéssel járó lakóhelyváltozás.

Típusai:

- belföldi: pl. Békéscsabáról Kecskemétre
- külföldi: országhatár átlépése

Okai:

- gazdasági okok, job megélhetés
- politikai, vallási (pl. vallás miatti menekülés)
- egyéni okok, pl. házasság

Vándorlási hullámok: Nemzetközi vándorlások. Honfoglalás, kitelepítések. Pl. II. vh után, '56 tele, 29-30-as válság, bevándorlás trianon után. Jellemzően a huszonéves korosztály az, ami külföldre vándorol (ez veszteséget jelent). Elsősorban magyarok jönnek Magyarországra (határon túliak).

Vándorlási egyenleg: A településre való vándorlás és az onnan való elvándorlás különbségét, illetve a nemzetközi vándorlásban a bevándorlás és a kivándorlás különbségét. Kistelepülésekről költöznek be városba. Pl. Békéscsaba lakónépessége csökken → a születések száma alacsonyabb, mint a halálozás. Magyarországon előregedés van, kevés születés van.

Ingázás: Amikor más településen van a lakóhely és a munkahely (településhatárt lép át). Napi ingázás (mindennap), heti vagy ritkább (pl. ideiglenes lakóhelye van).

5. Népeség, népesedés, egészségügyi ellátás

A népeség alakulása nagymértékben függ a társadalmi tényezőktől.

Demográfia: Az ország népesedési folyamatával foglalkozó tudomány. A termékenység és halandóság törvényszerűségeit John Graunt vizsgálta. Még a gyerek sem elegendő a termékenységhez. 1,4 gyerek születik egy családban. A halandóság a születéskor várható élettartam. Férfiaknál kb. 67 év, nőknél 75 év.

A föld népessége gyorsabban szaporodik, mint az élelmiszeripar, ami el tudja látni a föld lakosságát.

Malthaus: A háborúk és a járványok szükségesek ahhoz, hogy a föld népességének aránya megmaradjon. A népesség növekedést csökkentették, késleltetni kell a házasságot vagy nem kell házasságot kötni. Legjellemzőbb ok, hogy kevesebb gyerek születik. Egyre későbbre tolódik az első házasság.

Demográfiai átmenet elmélete:

Fázisai:

1. Kiindulópont.. Sok gyerek, alacsony várható élettartam, a születési és halálozási arányszám magas
2. Utána a halandóság javulni kezd, gyorsan nő a népesség.
3. Tovább csökken a halálozási arány
4. Csökken a halálozási arányszám, csökkennek a születések
5. A halálozási és a születési arányszám alacsonyan stabilizálódik, a népesség növekedése megáll

Minden ország népessége átesik ezen az elméleten. Egy ország létszámát befolyásolja. Magyarország lakossága folyamatosan csökken. Alacsony a gyermekvállalás.

A gyermekvállalást befolyásolja:

- a magasabb végzettségűek, beosztásúak nem akarják otthagyni az állásukat
- a házasság később történik, később születik az első gyerek
- a nők életkarrierjének átalakulása

Termékenységi elméletek: Gyermek vállalás motivumáról szól. Miért vállalunk sokat, miért nem? Ezt vizsgálják az alábbi elméletek.

I. Közgazdaságtani elmélet: A gyermekvállalás motivumai az, hogy sorra vesszük mik a gyerekvállalás haszna, hátránya, költsége, negatívumai.

Negatívumai:

- anyagi, a gyerekek sokba kerülnek
- munkából való kiesés, a nők karrierigénye is oka, hogy nem vállalnak gyereket
- idő mérlege, napi életritmus megváltozik, csökken a szabadidő
- nő az aggodalom, a stressz (párválasztás, jogosítvány, iskola, óvoda)

Előnye: otthon vannak

II. Szociológiai nézet: Jól jellemezhetően az alacsony iskolai végzettségűek több gyereket vállalnak, a szegények a falun élők. A sokgyerekesség a butaság, az aluliskolázottság eredménye. A gyerekvállalást befolyásolja a közgondolkodás (ki akar szegény lenni..). Az egy gyerekes tanultabb. Statisztikailag jellemzően kevesebb gyereket vállalunk. Pl. akinek 4 gyereke van, az tuti szegény.

III. Mentálhigiénés szakembertől származik: A mép mit gondol magáról. Úgy tudjuk magunkról, hogy vesztes nép vagyunk. Pesszimisták vagyunk. Egy pozitív gondolkodású nép boldogabban vállal gyereket.

Egészségi állapot: A 90-es évek közepéhez nézve javultak, most stagnál.

Halanóság okai:

- betegség
- táplálkozás (egészségtelen): hagyományos ételek, szociális helyzet → az egészséges többbe kerül
 - stressz (munkanélküliek → folyamatos álláskeresés)
 - hajszolt munkavégzés, életmód
 - környezeti ártalmak, levegőszennyezés
 - munkahelyi balesetek
 - dohányzás, alkohol
 - öngyilkosság, balesetek
 - eü ellátó rendszerek (pazarló → a keveset rosszul használja)
 - rosszabb a szociális helyzet (kevesebben jutnak pl. gyümölcshez)
 - már csak végső esetben megyünk orvoshoz

6. Család

Család: Házassági, vérségi leszármazási kapcsolatban élők kiscsoportja. Legfontosabb társadalmi intézmény. Együttélési kapcsolatban élők.

Csoportok:

Kiscsoport: Kis létszámú, egymást személyesen ismerik, többé-kevésbé szoros kapcsolataik vannak egymással

Csoport: Közös ismeretek kötik össze őket.

Formális csoport: Szervezeti szabályok definiálják, pl. vállalat 1-1 osztálya

Informális csoport: Közös érdekek, szimpátia trátja össze, pl. baráti társaság vagy vállalati klikk

Funkciói:

1. Biológiai reprodukciós funkció (legyenek gyerekeim): Ha a gyerek 1 családon belül születik. Változott → a lányanyák tudatosan vagy megesik
2. Nevelési funkció (szocializációs, társadalmi reprodukciós funkció): Családban nevelték. Áttevődött az intézménybe nevelésbe
3. Gazdasági funkció: Termelés (javakat állítunk elő a családon belül) és fogyasztás (fehasználunk jókat, javakat). A termelésinél a családban állították elő az értéket. Ma már nem. Családi vállalkozások. A legszegényebbek és a leggazdagabbak termelnek. Rákényszerül. A fogyasztás családban történik.
4. Szeretet funkció: Csökken a mennyiség, nő a jelentősége. Kevesebbet van együtt a család.
5. Gondozó funkció: Otthon születtek régebben, ma már intézményekben. A beteget is otthon gyógyították, ma már a kórházban. A gondozói funkciót a család helyett részben az intézmény vette át.

Háztartástípusok:

- Nukleáris családi ht: Egyetlen család nukleáris család tagjai élnek együtt
- Kiterjesztett családi ht: A nukleáris család tagjain kívül más, ehhez a családmaghoz nem tartozó rokonok élnek együtt
- Több családmagból álló ht: Több családmag él együtt, legtöbbször a szülők és a házas gyermekük házastársával

Háztartás: Együtt élő, együtt fogyasztó és a költségeket megosztó, nem szükségképpen rokonok.

Típusai:

1.Egyszemélyesháztartás: Gyarapszik a száma. 2 demográfiai csoport körében elterjedt (idősek, szinglik, egyedülélők)

2. Házasság: Monogám házasság (1 ffi, 1 nő), poligám (több ffi, 1 nő), poliandria (1 ffi, több nő), csoportos házasság (több ffi, több nő). *Válás:* Stagnál a statisztikai adatokat tekintve. A házasságkötések száma csökken. Nő az élettársi kapcsolatok száma.

7.Deviáns viselkedés

Deviáns: Normaszegő magatartás, viselkedés.

Típusai:

- **Alkoholizmus:** Orvosi szempontból az az alkoholista, aki függő. Életében súlyos problémát okoz (munkahely megszűnik, családi kapcsolat megromlik, barátok elvesztése). Mérték is tudják különbözőféle képpen:

-Az alkoholfogyasztásból is következtetnek. Minél több alkohol fogyasztás van, annál több az alkoholista → Jelling képlet

- Májzsugorban megbetegedett emberek száma. (Lederman módszer)

A társadalom jobban elfogadja, mint a drogfogyasztást.

- **Drogfogyasztás:** Nő. Egyre fiatalabb korban próbálják ki. Egyre több kell, hogy jó legyen neki.

- **Öngyilkosság:** Csökken a tendencia. Befejezett és kísérlet fajtája van. Vannakismérvei. A férfiak követik el a nagyobb részét, a nők kísérleteznek a legtöbbit. Legtöbb az önakasztás. A katolikusoktól messzebb áll az öngyilkosság. Az idős nő, aki egyedül él. Az 50 éves férfiakra jellemző.

- **Bűnözés:** Mentális betegségek

- Deviáns magatartás elméletei: pl. arcformából állapít meg.

- Annuma elmélet: értékválságot jelent

- Durchein: a korábbi nagy értékek megszűnnek

- Merchon: megvannak az értékek, de nem tudjuk elsajátítani.

